

analiza grafică a tipăriturilor de la Cetinje și de la Tîrgoviște, care arată că Macarie de la Cetinje este identic cu cel de la Tîrgoviște și Hilandar¹.

O părere cu totul nouă emite D. Medaković în privința lui Dimitrie Ljubavić care a adus la Tîrgoviște tipografia de la Goražd. Pornind de la deosebirile constatate în executarea tehnică a *Apostolului* de la Dečani și a *Apostolului* din 1547 de la Tîrgoviște, în care este menționat logofătul Dimitrie ca nepot al lui Božidar Vuković de la Veneția, cu colaboratorii săi Oprea și Petru, D. Medaković conchide că avem de-a face cu doi tipografi purtând numele de Dimitrie. Logofătul Dimitrie de la Tîrgoviște ar fi, potrivit ipotezei lui D. Medaković, tatăl lui Radiša Dmitrović, care tipărește *Evangeliarul* de la Belgrad în 1552 și care, în acest caz, ar fi nepot de frate lui Božidar Vuković. Radiša are ca asociat pe Mardarie de la Mrkšina Crkva (din Muntenegru, care a tipărit *Triodul* din 1556, cu ajutorul preotului Jivko și al diaconului Radu. Românul Radu a putut să colaboreze la tipărirea *Evangeliarului* de la Belgrad, fapt care ar constitui un indiciu că Radiša Dmitrović a avut relații cu Țara Românească (p. 56).

Noile date folosite de D. Medaković și sugestiile lui în această chestiune sint de natură să ducă la reconsiderarea părerilor istoriografiei române în această privință².

În alt paragraf, consacrat tehnicii tiparului (p. 62—84), autorul se referă pe scurt la activitatea lui Ioan de la Athos, tipograf sîrb care tipărește la Tîrgoviște un *Triod*, din porunca soției lui Matei Basarab.

Capitolul III, privind *Ornamentele, inițialele și ilustrațiile* tipăriturilor sîrbești, constituie, de fapt, o problemă centrală a studiului lui D. Medaković, contribuția nouă pe care o aduce el în cercetarea istoriei tiparului (p. 85—171). Aici autorul constată influențele între cărțile tipărite și cele scrise de mină, între acestea și cărțile Renașterii italiene, precum și influența tipăriturilor de la Cetinje și Veneția asupra tipăriturilor sîrbești și românești.

Aspectele acestei probleme sint adîncite în capitolul următor, consacrat *Influenței tipăriturilor sîrbești asupra celor străine* (p. 172—188). Raporturile sîrbo-române ocupă aici locul de frunte. Printre altele, este analizată problema raporturilor dintre tipăriturile de la Cetinje, Tîrgoviște și Goražd. Analizînd elementele executării tehnice, D. Medaković conchide că asemănarea dintre tipăriturile de la Tîrgoviște și Goražd nu poate fi explicată prin influența Tîrgoviștei, în ciuda priorității ei cronologice cu 11 ani. Asemănările se explică prin modul comun de inspirație. Ele s-ar mai putea datora faptului că s-ar fi putut ca vreunul dintre cei opt meșteri de la Cetinje ai lui Macarie să fi ajuns și să fi lucrat la Goražd, după cum el însuși a ajuns la Tîrgoviște.

Analiza în continuare (în cap. IV) a elementelor executării tehnice, studiate în literatura de specialitate pentru întîia oară de D. Medaković, atestă iarăși influențele reciproce sîrbo-române în tipar. Se constată că *Psaltirea* de la Goražd și *Molitvenicul* de la Tîrgoviște sint executate cu matrițele lui D. Ljubavić.

Triodul din 1550 prezintă în execuție influență sîrbă; tipăriturile lui Božidar Vuković de la Veneția au influențat tipăriturile românești, inclusiv pe acelea ale diaconului Coresi (p. 176—177). Ilustrațiile și ornamentele *Zbornicului* din 1580 constituie doar o variantă a ilustrațiilor lui Božidar Vuković, după cum, de asemenea, se observă aici și influența *Triodului* tipărit de Ștefan din Shkodra, la Veneția, în 1561.

Asemenea influențe sint vizibile și în cazul unor tipărituri descoperite în timpul din urmă, a căror semnalară poate prezenta interes pentru specialiștii români. Un *Liturgier* al lui Coresi, din 1588, descoperit de D. Medaković la Zagreb, prezintă elemente de influență a tipăriturilor lui Božidar Vuković. Un *Tetraevangeliar* de redacție româno-bulgaro-slavă descoperit în localitatea Mațute din Slavonia prezintă, la rîndul său, elemente decorative, provenite de la tipăriturile lui Macarie, avînd totodată asemănări cu *Liturgierul* din 1508 și cu *Psaltirea* de la Goražd din 1521.

Toate aceste fapte duc pe autor la concluzia că Macarie a introdus în tiparul românesc elemente decorative ale manuscriselor sîrbești. În ornamentații, însă, se observă și elemente noi, care se explică prin faptul că gravorii care lucrează în tipar sint de obicei români (Ursu, Vlaicu, Petru ș.a.).

Aria de influență a tiparului sîrbesc este foarte largă. În studiul său, D. Medaković arată influența tipăriturilor sîrbești asupra tiparului din Rusia și Grecia, precum și influența lui indirectă asupra tiparului bulgăresc. Această influență dispare definitiv abia în sec. al XVII-lea, o dată cu decăderea artei sîrbe.

În partea a V-a a studiului este dat un catalog al vechilor tipărituri folosite la elaborarea studiului, cu o serie de date utile asupra acestora.

Studiul lui D. Medaković se încheie cu unele facsimile ale textelor studiate, un rezumat în limba germană și un indice toponomastic, iconografic și de tipărituri sîrbești (p. 249—275).

S. IANCOVICI

¹ O gravură în lemn de la Hilandar este identificată, cu alt prilej, de D. Medaković, ca fiind tot a lui Macarie («Зборник радова САН. Византолошки Институт», vol. 4, 1956, p. 196).

² Vezi C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, ed. II, p. 613; *Istoria României*, vol. II, București, Ed. Academiei, 1962, p. 678—684.